

LA TRADICIÓ PURITANA I FRANCIS SCOTT FITZGERALD: ENTRE *FLAPPERS* I FILÒSOFS¹

RAQUEL CERCÓS I RAICHS & CONRAD VILANOU TORRANO

Universitat de Barcelona

No hi ha dubte que la literatura de Francis Scott Fitzgerald (1896-1940) va constituir una veritable novetat i, fins i tot, un trencament en relació amb la cultura americana anterior a la Gran Guerra. Així s'expressa Philipp Blom en el seu recent llibre sobre la fractura que es va produir durant el període d'entreguerres, entre 1918 i 1938². D'alguna manera, el puritanisme de Nova Anglaterra –un referent clar de l'epopeia dels pioners– que havia arrelat a les ciutats de l'Est com Boston i Filadèlfia va començar a retrocedir amb la irrupció de l'Era del Jazz, el període comprès entre l'1 de maig de 1919 –quan les tropes americanes van desfilars per Nova York, després de finalitzar la guerra– i el dijous 24 d'octubre de 1929 quan es va produir l'ensorrament de la Borsa de Wall Street. Aquells deu anys en què es va aplicar la Llei Seca van comportar un canvi radical de la joventut americana que va assistir al sorgiment d'un nou estil de

1. La recerca que ha donat lloc a aquests resultats ha estat impulsada per RecerCaixa.

2. P. BLOM, *La fractura. Vida y cultura en Occidente, 1918-1938*. Barcelona: Anagrama, 2016, p. 94-96.

vida. Així es trencaven motlles en relació amb la tradició heretada, la qual cosa va implicar l'aparició de nous models socials i pedagògics.

Per bé que aquí ens fixem en les *flappers* i els filòsofs des de la perspectiva de la literatura de Fitzgerald, tampoc podem oblidar el nom de Dorothy Parker, una *flapper* autèntica, tal com ella mateixa va recollir en un conte autobiogràfic, amb tocs autodestructius, titulat *Big blonde* (1929)³. No debades, una de les primeres feines que Dorothy va trobar va ser la de pianista en una acadèmia de ball, novetat que va arribar a Nova York l'any 1914, en un moment en què el puritanisme va prohibir el tango en el ball de fi de curs de Yale⁴. No deixa de ser significatiu que el primer conte que Djuna Barnes va incloure en el llibre sobre Nova York es referia al tango en una sala de ball –anomenada Arcàdia– que volia mantenir les formes, al marge de l'alcohol i la perversió. «Estamos intentando elevar el tono del baile y asentar el negocio de las salas de baile sobre una base limpia y sana»⁵.

En realitat, es pretenia liquidar una etapa dominada pel prototipus del jove cristià, de l'atleta cristià, que es va desenvolupar als Estats Units gràcies a moviments com l'YMCA (Young Men's Christian Association), que tenia gimnasos i centres de formació per tot el país. A tal fi, es proposava l'ideal d'un jove que havia d'observar una vida metòdica, basada en principis com ara l'estudi, el treball i l'esport, un arquetipus que es trobava en tots els Campus universitaris i que, justament, va anar a la baixa després del *crack* de 1929 amb la depressió consegüent. De fet, molts joves americans –a la dècada dels trenta– ja no s'identificaven amb l'ideal

3. D. PARKER, *Una rubia imponente*. Madrid: Nórdica libros, 2013.

4. M. MEADE, *Dorothy Parker ¿Qué nuevo infierno será éste?* Barcelona: Circe Ediciones, 2000, p. 41.

5. D. BARNES, *Nueva York*. Madrid: Mondadori, 1989, p. 11.

de l'atleta-cristià que combinava la lectura de la Bíblia amb l'estudi a les aules. Ben mirat, la dècada dels anys vint va significar una nova era per a una nova generació, en què els joves –que durant la Gran Guerra havien vist a la vella Europa una societat decadent, en especial a París– van optar per seguir una vida que es movia entre l'alcohol, la música estrident del jazz i les drogues (amfetamines, morfina, cocaïna, etc.). Naturalment, en aquest ambient la sexualitat es va viure de manera més lliure, amb la qual cosa s'esquerdava el model familiar tradicional amb la novetat del divorci, que cada vegada s'estenia per més estats, sense oblidar l'avortament, experiència viscuda per la pròpia Dorothy i que emergeix a la seva narrativa.

No cal dir que la societat victoriana i puritana de Nova Anglaterra es va veure sacsejada com si es tractés d'un terratrèmol. Lluny quedaven aquelles dones amb faldilla fins al terra, cabells llargs, vestits negres i barrets amples, dones que ocultaven el cos i evitaven qualsevol contacte amb l'altre sexe. Una rigidesa que regnava al si de les famílies nord-americanes, tal com Henry James va reflectir a la novel·la *Washington Square*, escrita el 1880 però que situa la narració cap al 1850, abans que Nova York creixés exponencialment els darrers anys del segle XIX. També a *Les bostonianes* (1886), James posa de manifest el contrast entre el puritanisme de Nova Anglaterra, centrat a Boston, i la cultura conservadora i tradicional del Sud, que dominava encara en els vells estats confederats que havien perdut la Guerra Civil (1861-1865). Per completar l'atmosfera moral de l'època, James contrasta a *Els europeus* (1878) els estils de vida d'ambdós costats de l'Atlàntic, el puritanisme americà –basat en la lectura bíblica i en la moral calvinista– i el liberalisme dels joves europeus que, des de les darreries del segle XIX, vivien en un ambient moral més relaxat i permissiu, sota la seguretat aparent de la *Belle Époque*. Una situació que autors com Joseph Roth van denunciar

àcidament en novel·les com *Die Geschichte von der 1002. Nacht*, publicada pòstumament el 1939, i en què posava de manifest la hipocresia i les contradiccions de l'imperi austro-hongarès, per bé que es mantenia la idea d'una certa comunitat en la cultura de l'Europa central⁶. Al cap i a la fi, el dia de l'*Anschluss* –el 12 de març de 1938– per a alguns autors com Sándor Marai es va produir la fi de la vella Europa, assentada sobre les bases de la cultura cristiana i d'una estructura política imperial, amb la qual cosa l'antic continent quedava sota el jou de la barbàrie del nazisme⁷.

Com és lògic, després que els joves americans militaritzats a partir de 1917 veiessin el sistema de vida europeu, les coses van canviar, sobretot quan, a partir de la seva repatriació, es va iniciar una breu i trepidant etapa: l'Era del Jazz. Més en concret, Fitzgerald fixa l'inici d'aquesta etapa en la desfilada de l'1 de maig de 1919, moment històric que l'escriptor nord-americà va immortalitzar en un petit escrit, *Ressons de l'era del Jazz*, signat el novembre de 1931, on –a banda d'esmentar les *flappers*– retrata una generació que va protagonitzar una revolució, en el sentit que es buscava l'hedonisme i el plaer, tot i la implantació de la Llei Seca (1920-1933). «Fue una época de milagros, fue una época de arte, fue una época de excesos y fue una época de sátira»⁸. Amb altres paraules, l'Era del Jazz va erosionar la moral victoriana-puritana dels pioners que havia arrelat amb força a Nova Anglaterra, fins al punt que alguns sectors van reclamar el retorn a la situació anterior. Per tot plegat, es demanava intensificar l'educació a fi de mantenir la moral puritana que el ball, l'alcohol, la moda i una nova sexualitat desvinculada de la procreació havien malmès en pocs anys.

6. J. ROTH, *La noche mil dos*. Barcelona: Anagrama, 1992.

7. S. MARAI, *Lo que no quise decir*. Barcelona: Salamandra, 2016.

8. F. S. FITZGERALD, «Ecos de la Era del Jazz» en *El Crack-Up*. Madrid: Capitán Swing, 2012, p. 22.

Amb aquest rerefons va sorgir la figura de la *flapper*, el referent femení d'aquells nous temps. Val a dir que el fenomen del *flapperisme* –estudiat per Philipp Blom– va ser un moviment nord-americà que va significar una actitud alegre i lliure, entre l'hedonisme i el nihilisme, que coincideix amb els «feliços anys vint», amb nous ritmes musicals (jazz, xarleston, etc.), noves pràctiques sexuals (*petting*), i així –segons Blom– Zelda Fitzgerald, esposa de Francis Scott, va esdevenir una mena de deessa de les *flappers*⁹. No per atzar, Fitzgerald va publicar el 1920 un conjunt de contes amb el títol genèric de *Flappers i filòsofs*, nom que es deu a Maxwell Evarts Perkins –l'editor de llibres que va modernitzar el tarannà conservador de l'editorial Scribner's– qui va promoure aquella generació d'escriptors trencadors com ara Ernest Hemingway, Ring Lardner i Thomas Clayton Wolfe¹⁰. Es fa difícil trobar una traducció exacta de *flapper* –que tal vegada es podria identificar amb l'expressió «egocèntrica esbojarrada»–, si bé queda clar que reflecteix un nou tipus de dona, jove, alegre i festiva, que s'agita constantment, que balla, beu i fuma, que freqüenta platges i piscines, que viatja en cotxe a gran velocitat i que viu perillosament. Una dona atractiva que llegeix revistes com *Vanity Fair* i *Vogue*, sorgides durant els primers compassos del segle XIX, que forma part d'un batalló de joves esveltes, egoistes i mimades, que petonegen (*petting*) nois i noies, i que troben una icona en una imatge publicitària: la de Betty Boop, inspirada en la cantant Helen Kane, una veritable *flapper* que, segons Blom, va esdevenir símbol de la feminitat durant la depressió, i que va transcendir dels Estats Units a tot el

9. P. BLOM, *La fractura. Vida y cultura en Occidente, 1918-1938*, op. cit., p. 279.

10. A. S. BERG, *Max Perkins. El editor de libros*. Madrid: Rialp, 2016, p. 37.

món. «Ser *flapper* era una moda universal, y no tardó en extenderse gracias al cine, a las revistas ilustradas y los discos de jazz»¹¹. A la llarga, i després de la Segona Guerra Mundial, el model de *flapper* emparentat amb la *garçon* francesa va donar pas al de la *pin up*, molt més sensual que la *flapper*, que va servir com a reclam publicitari de primer ordre.

Si *flapper* es pot traduir per «bellugadissa», en el sentit que implica un estil nou de dona amb cabells curts, roba esportiva, que balla al ritme del jazz i del swing, el filòsof –que substitueix la figura de l’atleta cristià– representa l’home d’èxit, és a dir, al jove que sense preocupar-se pels mitjans vol guanyar molts diners en poc temps, en operacions especulatives al marge del treball i de l’esforç, aquells vells ideals dels pioners que l’ètica de Benjamin Franklin havia fet seus. Així *El Gran Gatsby* (que data de 1925) es va formar segons un vell programa de vida inspirat en els valors del puritanisme, que va assumir els principis de l’atletisme muscular. No deixa de ser simptomàtic que Amory Blaine –l’egòlatra protagonista d’*En aquest costat del paradís* (1920)– declari el següent: «jo no crec en un “cristianisme muscular”»¹². Unes pàgines més endavant, el mateix protagonista ho rebla amb unes paraules que sintetitzen el sentir dels membres d’aquella generació de l’Era del Jazz: «No som més que una generació [...] que està trencant tots els vincles que l’unien a d’altres distingides generacions»¹³.

No oblidem, emperò, *El gran Gatsby* perquè si agafem les darreres pàgines de la novel·la –quan el protagonista ja és mort– ens assabentem que portava quan era jove una vida metòdica (herència de John Wesley), amb un horari estricte.

11. P. BLOM, *La fractura. Vida y cultura en Occidente, 1918-1938*, op. cit., p. 284.

12. F. S. FITZGERALD, *A este lado del paraíso*. Madrid: Alianza Editorial, 2014, p. 172.

13. F. S. FITZGERALD, *A este lado del paraíso*, op. cit., p. 204.

Es llevava a les sis del matí, feia exercici físic, estudiava, treballava, jugava al beisbol i, entre els propòsits de millora, es comprometia a no perdre el temps (un tòpic franklinià), a deixar de fumar i mastegar xiclet, a banyar-se cada dos dies, a llegir un llibre o una revista profitosa totes les setmanes, a estalviar i portar-se millor amb els pares. Tot un programa de vida metòdic on, si es troba a faltar alguna cosa, és precisament l'aspecte religiós, l'oració diària i el compliment del precepte dominical¹⁴.

Altrament, el model masculí del filòsof que Fitzgerald dibuixa no vol saber res de la tradició anterior, del món purità i, menys encara, de l'ideal de l'atleta cristià. El perfil dels joves –que han d'acompanyar les *flappers* en les festes i escapades– respon a una tipologia de jove ociós i ambiciós, altiu i elegant, que busca la fortuna immediata, que vol guanyar diners ràpidament, que veu el pas per la Universitat com quelcom fugisser, atès que només persegueix ascendir socialment, en fi, una mena de *broker* que especula a la borsa fins a desencadenar el *crack* del 29. Tot seguit reproduïm un fragment d'un dels vuit contes –en concret, «Dalyrimple s'equivoca»– que configuren la tria *Flappers i filòsofs*, de Fitzgerald, en què es palesa el capgirament de la moral victoriana-puritana per una de nova que busca el triomf immediat, al marge de l'esforç i de l'ètica calvinista del treball: «Buscar atajos significaba rechazar los antiguos principios de su infancia acerca de que el éxito sólo se lograba siendo fiel al deber, que la maldad era forzosamente castigada y la virtud recompensada..., que mediante la honestidad los pobres conseguían mucha más felicidad que los ricos mediante la corrupción. Significaba ser duro»¹⁵.

14. F. S. FITZGERALD, *El Gran Gatsby*. Barcelona: Debolsillo, 2015, p. 180.

15. F. S. FITZGERALD, *Flappers y filósofos*, pròleg d'Andrés Barba, Madrid: Veleció editores, 2007, p. 267.

Així, doncs, el *trepador* –el triomfador– esdevé el filòsof que sap, com el Gran Gatsby, que el luxe, la diversió, la beguda i la seducció, esdevenen les millors armes per reeixir en el món, per tal de viure com un autèntic milionari. No debades, Fitzgerald –que vivia sempre a crèdit, gràcies a les bestretes del seu editor Max Perkins– portava un tren de vida per damunt de les seves possibilitats econòmiques, la qual cosa el va obligar a escriure contes i narracions curtes per als grans setmanaris i, fins i tot, treballar com a guionista a Hollywood després d’haver obtingut –en alguns exercicis– ingressos de 36.000 dòlars anuals¹⁶. En suma, Fitzgerald simbolitza perfectament el tipus del nou filòsof, encara que darrere de la descripció d’aquell món de luxe i sofisticació algú pugui entreveure algun element de crítica i denúncia. És per això que si el món d’ahir s’aixecava sobre falses seguretats –puritanes als Estats Units, polítiques a la vella Europa–, el món modern que el va substituir optarà per les aparences, per la simulació i la posada en escena.

Sigui com sigui, el cert és que alguna cosa havia canviat en aquells anys en què l’univers victorià-purità començava a minvar. Naturalment, en aquells moments, després de l’Era del Jazz, la influència de la Bíblia –un dels elements clau per entendre l’obra dels pioners– retrocedia. És cert que aquells escriptors rupturistes coneixien i llegien les Sagrades Escripures, en especial l’*Eclesiastès*, on trobaven tot un arsenal sapiencial que va servir per posar nom a algunes novel·les com *The sun also rises* (1926), de Hemingway, paraules que remetien al següent passatge bíblic: «El sol surt, el sol es pon, anhelant d’arribar al lloc, d’on tornarà a sortir» (*Ec.* 1, 5). No deixa de sobtar que Fitzgerald, preguntat en una carta datada el 15 de novembre de 1938 i

16. F. S. FITZGERALD, *Cómo sobrevivir con 36.000 dólares al año*, Madrid: Gallo Nero Ediciones, 2011.

dirigida a la seva filla Scottie, sobre aquesta cita bíblica de l'*Eclesiastès*, a la vegada que adverteix que no el confongui amb l'*Eclesiàstic* (*Siràcida*)¹⁷. Al seu torn, aquesta fenomenologia posava de manifest el retrocés de l'educació liberal i la irrupció, amb força, dels ideals pragmàtics que buscaven l'èxit econòmic i social.

Per consegüent, la Bíblia –malgrat atresorar el saber de l'antic Creixent fèrtil– retrocedia pel que fa, sobretot, a la formació dels joves americans. D'una banda, André Maurois copsa aquesta situació l'any 1931 quan professava un curs a Princeton –l'establiment presbiterià on havia estudiat Fitzgerald– en observar com els estudiants atemptaven contra l'estàtua de l'estudiant-cristià, que s'havia aixecat el 1879 per homenatjar l'estudiant William Ear Dodge, model d'estudiant i esportista cristià mort prematurament. Llavors –després de la depressió que va seguir al 1929– els estudiants nord-americans ja no s'identificaven amb els valors que representava aquella escultura de l'estudiant cristià (*The Christian Student*) o atleta cristià (*Christian athlete*) que, finalment, va ser retirada del campus de Princeton¹⁸.

Per la seva banda, John Dos Passos va reflectir la pèrdua de significació de la Bíblia entre els estudiants en un text «Una nota sobre Fitzgerald» que va dedicar al seu amic, en ocasió de la mort de Fitzgerald, esdevinguda el 21 de desembre de 1940¹⁹. Malgrat que l'Era del Jazz havia finalitzat el 1929, sembla clar que la moral victoriana i puritana que fomentava i divulgava la lectura de la Bíblia havia

17. F. S. FITZGERALD, *Cartas a mi hija*. Barcelona: Alpha Decay, 2013, p. 99.

18. A. MAUROIS, «Entre la vida y el sueño» a *Obras Completas*. IV. Barcelona: Plaza & Janés, 1962, p. 905.

19. J. DOS PASSOS, «Una nota sobre Fitzgerald», a F. S. FITZGERALD, *El Crack-Up*, op. cit., p. 368.

reulat entre els joves americans, la qual cosa no només va erosionar el puritanisme d'altre temps, sinó també les bases d'una educació clàssica que necessitava conèixer la Bíblia per entendre la literatura i cultura angleses i nord-americanes. Després de la Segona Guerra Mundial, a partir de 1945, aquesta dinàmica no va fer més que créixer i augmentar, i així les *flappers* donaven lloc a les *pin up* i els nous filòsofs als *Bright Young Things*, de manera que la tradició puritana semblava del tot superada, una veritable antigalla del món d'ahir, ja fos als Estats Units o a la vella Europa, en un món en què les certeses d'antuvi havien estat substituïdes per les aparences, nova imatge de la modernitat que alguns poden identificar amb l'arribada dels primers vents postmoderns.

